

A városok lelkéről.

Írta és a Magyar Társadalomtudományi Egyesület kolozsvári fiókjának
1909. márczius 7-én tartott alakuló ülésén előadta:

KENÉZ BÉLA.

Úgy vélem, alakuló ülésünk célja: egy új, helyi középonti szervet állítani a magyar társadalomtudomány szolgálatába, talán magyarázatot adja, miért akarok éppen a városokról egy-két szót ejteni. Hiszen a városokban lüktetnek legeleveníben azok az erők, amelyek vizsgálása, és – ahol lehet – működésük okaival és következéseivel együtt megmérése a társadalomtan főadata, meg azután a városokban a legszélesebb körű és a leghatékonyabb a mindnyájunk boldogulását biztosító együttműködés és munkamegosztás. És a különbség köztük meg a vidék között olyan sokirányú és olyan nagy, hogy a társadalom életének nem egy jelenségét csak akkor láthatjuk tisztán, ha külön-külön vesszük őket szemügyre.

Mínő különböző erők nyilatkoznak meg városban és vidéken pl. csak egy mindennapi, egyszerű dologban: a házasságkötésben is. A vidéki embernek a házasságkötés több, mint a városinak: nemcsak természeti, hanem gazdasági szükségesség is. A kisbirtokosnak jóformán lehetetlen volna a gazdálkodás a eleség meg a gyermekek olcsó és hűséges segítsége nélkül, e lenben a legtöbb városi foglalkozás szükségtelenné vagy éppenséggel lehetlenné teszi a családtagok beállítását a családfő munkájába. Méltóztassanak csak elgondolni: micsoda hasznát vehetné hivatalában egy könyvelő feleségének vagy 8-10 éves fiacskájának, holott a gazdaember ilyen korú gyermeke már

legalább is libapásztor, felesége meg versenyt dolgozik vele. Azután a városokban sokan vannak, akik foglalkozásuk miatt éppenséggel nem, vagy csak nehezebben házasodhatnak (katonák, házi. cselédek), sok nő pedig azért marad élettárs nélkül, mert a városokban – főleg a nőcselédek nagyobb mértékű beözönlése révén – fölbillent a nemek egyensúlya: sokkal több bennük a nő, mint a férfi. Hozzájárul még ehhez, hogy a városi foglalkozások általában idősebb korban adják meg azt a vagyoni alapot, a melynek híján a házasság nem épülhet föl, (hiszen már a biblia is a legtermékenyebb vidékre helyezi az első emberpárt) és így a városokban nagyobb a népességnek ama rétege, amely – hogy úgy mondjam – gazdaságilag képtelen a házasságkötésre. Vegyük azután számításba a városi ember nagyobb igényeit, a városi élet versenyében kifejlődött óvatosságát, meg talán nagyobb önzését is, a városi élet olyan berendezését, amely a házasságon kívül élelt könnyebben elviselhetővé teszi, s íme, már is egész szövedéke áll előttünk azoknak az okoknak, a melyek a városi ember képességét meg hajlandóságát a házasságkötésekre annyira alászállítják, hogy a vidéki népesség testileg házasságra képes tagjainak kétharmadrésze él házasságban, a városi embereknek pedig a fele sem házas.

És, amit most a házasságkötéseket nézve láttunk, azt tapasztaljuk a társadalmi élet majd minden fontosabb vonatkozásában: a városban vagy egészen más okok hatnak, vagy ugyanazok az okok egészen más erővel érvényesülnek, mint a vidéken. S a társadalmi erők e minőségbeli meg mennyiségbeli különbsége teljesen mássá teszi lelkét is, arcját is a városnak, mint a vidéknek. Ebből megint az következik, hogy nem gyúrhatjuk egybe a vidékkel, hanem külön kell vizsgálnunk és méltatnunk a városokat, eredményeit annak a szinte varázslatos gyorsaságú átalakulásnak, amely a legújabb korban társadalmunkban végbement.

De mi az a csodás erő, amely szinte tegnapról-mára megteremtette a régiektől keletkezésük, jogi állásuk és legfőképpen gazdasági jelentőségük szerint egészen elütő mai városokat, és ezzel elibénk lökött egy izgató és következtéseiben is messzeható jelenséget: egyik oldalon nőnek-növekednek a gazdasági és a szellemi életnek újabb meg újabb és roha-

mosan szaporodó népességű középpontjai a városok, a másik oldalon meg elfutnak a vidéktől a szükséges munkáskezek és megindul a vidék elnéptelenedésének veszedelme, amely ellen az írók egész hada szállott már harciba. Legfőképpen a gazdasági rend nagy »forradalmár«-ja a tőke, amely a munkások hadának roppant tömegét állítja az azelőtt el sem képzelhető nagyságú vállalatok szolgálatába. S mivel e vállalatok tökéletesebb közlekedés révén nincsenek kötve a nyersanyag előfordulásának helyéhez, a gőz- és elektromos erő használata által pedig a víz hajtóerejéhez sem, szabadon választhatták legalkalmasabb székhelyükül a közlekedési vonalak középpontjait alkotó városokat. Számos előny kínálkozik itt nekik a termeléshez szükséges nyersanyagok megszerzése, a termelt cikkek áruba bocsátása, a mesterség levegőjében fölnőtt munkássereg jelenléte, a beözönló vidéki népesség soraiból kellő számú munkás könnyű szerrel toborzása, a közös célú szolgáló (pl. a vállalat részére féglyártmányokat termelő) más vállalatokkal való együttműködés tekintetében. Hogy mindezen gazdasági okok sorában pl. a közlekedés javulásának mekkora jelentősége van, egész sereg példával lehet bizonyítani: nyomról nyomra kimutathatjuk, hogy nem egy városunk emelkedése egészen párhuzamos a rajta átfutó vasúti vonalak megszületésével s bizonyára az sem véletlenség, hogy valamennyi törvényhatósági jogú városunk közt éppen az szaporodott leggyengébben, amelyik legkésőbb kapott vasutat. (Pancsova).

De a gazdasági erők tömörülése mellett a szellemi erők tömörülésének is hatalmas része van a városi élet fejlődésében. A különféle tanító intézetek, könyvtárak, közgyűjtemények, színházak, képcsarnokok és az ezekhez kapcsolódó szakiskolák mind nagy tömeget vonzanak a városba: egész hadseregét a tanulóknak és a mindezen intézetekben alkalmazottaknak. (Budapesten pl. az iskolákban majdnem 150.000-en vannak beírva s vagy hatezer ember áll a közoktatás ügyének szolgálatában.) A városok és, tudományos egyesületek székhelyei, a művészetek a városban találnak műértő és műpártoló közönséget és alkalmat az érvényesülésre. A könyvkiadás, újságszerkesztés középpontjai a városok, ahol a politika hírforrásából első kézből lehet meríteni, ahol helyben nagy olvasóközönség van s ahol az újságok mint ipari vállalatok is

élvezhetik a városi élet imént szóvá tett javait s a hol a szellemi élet kitűnőségei élnek. Mert hiszen ezek is a városba törekszenek: itt jobban kielégíthetik becsvágyukat, inkább élvezhetik a hasonló társaságát, könnyebben tarthatnak lépést a tudomány haladásával s törekvéseik is nagyobb visszhangra találnak itt, mint a vidék szétszórt népességében. S bármennyire erősítgetik némelyek, hogy a vidék a nagy emberek termőföldje s a város még egy igazán nagy embert sem szült, az igazság mégis csak az, hogy a tehetség kifejlésztésének a városi élet versenye a leghálásabb talaja s hogy az alkotásra, az emberiség javát szolgáló nagy eszmék megvalósítására a város adja meg a teret.

Bennök testesül meg a helyi, meg az országos igazgatás: ők a hivatalok székhelyei s a városok legjellegzetesebb képviselői egyúttal az állami életnek a középpontjai is: falaik között van az otthona az udvarnak, a törvényhozásnak, diplomatiái testületnek, a végrehajtó hatalom legfőbb szerveinek. Hogy ez és mindaz, ami ennek a következménye, milyen hatással van a városi élet fejlődésére, világosan megmutatja Pozsony és Budapest szembeállítás. A XIX. század elején Pozsony, Magyarország állami életének akkori középpontja, népesebb volt Budapestnél, ma Budapest, ahová időközben az állami élet súlypontja került, tizennégyszer akkora népességet foglal magában, mint Pozsony. Igaz, hogy Budapest szinte példátlan föllendülésében egyéb okok is nagy erővel hatottak, de sok más példa is bizonyítja az állami élet székhelyéül választásuk jelentőségét a városok növekvésére. Berlinnek 1800-ban csak egyharmaddal volt több lakosa, mint Hamburgnak, a nagy kereskedővárosnak; ma Berlinnek, a Németbirodalom székhelyének, háromszor annyi lakosa van. Mikor Róma az egyesült olasz királyság székvárosa lett, csak fele volt Nápolynak, ma majdnem utólérte.

Ezek mellett az egyéntől jórészt független, rajta kívül eső okok mellett számításba kell venni az ember ösztönszerű hajlandóságát a társas életre, amelyet sokkal jobban kielégíthet a városban, mint a vidék szétszórt otthonaiban. A városba hajt a becsvágy, az érvényesülés szabadabb és tágabb tere, menekülés a vidék kicsinyes környezetéből, nyomasztóbb kötelékeiből, az életmód kényelme, amit a

technika nagyobb mértékben és hamarabb alkalmazott újításai, némely tekintetben inkább biztosítanak, a városban kínálkozó mulatságok, szórakozások. Aki a vidéken meggazdagszik, az életet élvezni a városba jön; a ki a vidéken tönkre jut, az is a városba igyekszik, utolsó kísérletet tenni, hogy balsorsán fölülkerekedjék, vagy elrejteni szegénységét azok előtt, akiknek körében jobb napokat látott. Igaz, elvéteve arra is van eset, hogy a városi élet zajától megcsömörlött ember a vidékre vágyik, ott akarja öregségét csöndben leélni; ám e szórványos jelenségek nyom nélkül enyésznek el azok tömött seregében, akiket az ezernyi százból összeszövődő varázslatos csábító erő az intenzívus szellemi és gazdasági életnek, a tudásnak és a haladásnak a középpontjai, a városok felé vonz.

Az meg már aztán csak természetes, hogy az ennyi különféle ok hatása alatt összeverődő, az idegen emberek együvé tódulásából előálló városi társadalom arculatában is, lelkében is más, mint a vidék. Arculaton itt a városi népesség külső – hogy úgy mondjam – testi összetételét értem. Egészen elüt ez – mint már láttuk – a házasságban élők száma tekintetében a vidéktől s egészen másképpen tagozódik életkor meg nem szerint, mivelhogy a gazdasági okok első sorban a munkabíró korban lévőket meg – cselédekül – a nőket vonzzák a városba.

És milyen más a város meg a vidék társas élete, a városi meg a vidéki ember fölfogása, gondolkozása, szóval! a város meg a vidék lelke is. A vidék kicsiny társadalmi köreinek tagjait a rokonság, régi ismeretségén és sűrű érintkezésen alapuló barátság, a hagyomány szálai fűzik össze. Tagjai már csekélyebb számuknál fogva is szorosabban összesimulnak, mert szinte természettudományi törvény erejével bíró igazság, hogy mentül kisebb valamely kör, annál nagyobb benne az együttérzés, az erők annál inkább centripetális, középpont felé tartó jellegűek. Mikor aztán a vidéki ember kikerül ebből a körből, egészen más életviszonyok közé jut: egy nagyobb, tehát lazábban összefűzött tagokból álló társadalomba, ahol sokkal függetlenebb, de sokkal elhagyottabb is. Eleinte talán folytatná megszokott életmódját, új, egészen mást parancsoló állapotában is. (Innen ered a városba vetődött falusi ember viselkedésének az át-

lagos városi ember szemében érthetetlen, sőt nevetséges volta. Megmosolyogjuk a mindenkihez bizalmas, mindenkivel parolázó jámbor parasztot, pedig az, ami benne furcsának tetszik, nem az ő hibája: ő pusztá ütközési pontja annak az ellentétnek, amely a falu meg a város lelke között fönnáll.) Vergődése olyan, mint a szárazra dobott halé, míg lassankint, öntudatlanul átalakul s – nem egy csalódás árán és nem minden zökkenés nélkül – beleilleszkedik az új környezetbe, ahol mindent a pénz egységes és tárgyias mértékével mérnek és nem tekintik a személyes vonatkozásokat. Itt meg kell tanulnia az embereknek és dolgoknak hasznosságuk szerint való megítélését, itt az érzelem helyett az értelem működése irányítja a cselekvést, amelytől nagy gazdasági érdekek számítását és pontosságot követelnek, minthogy hiba a számításban és pontatlanság óriási károkat okozhatnak. (Falun meg tanyán az időt csak nagyjából nézik, a városi ember azonban szereti óráját percnyi pontosságai összeegyeztetni a vasút, vagy a vele éppen üzleti összeköttetésben álló fél órájával, már azért is, mert a pontatlanság kárát és veszedelmét csak fokozzák a nagy városok nagy távolságai.)

És egyéb okok mellett bizonyára a lélektani különbségek adják a nyitját: miért más árnyalatú a város bűnössége, mint a vidéké. Hogy csak egy példát említsek: az érzelmi élet élő vidéken sűrűbbek a többnyire a szenvedély pillanatnyi föllángolásából kicsattanó testi sértések, az inkább az értelemtől kormányzott városokban meg a vagyon ellen elkövetett bűncselekmények, amelyek jobbadán megfontolást, sőt sokszor furfangos előkészítést kívannak s amelyek elkövetésére igaz, gyakrabban is kínál alkalmat az ingó vagyon tömegesebb előfordulása, a gazdasági élet bonyolultabb és fejlettebb volta.

A városban egész sereg olyan emberrel ismerkedünk meg, akivel nagy ritkán, rövid időre találkozunk, akivel tehát tisztába jönni nincs módunkban.

S nem tapasztaltuk-e önmagunkon, hogy mindaddig, amíg csak futó érintkezésben állunk velük s az embert egészen közömbösen vagy – minthogy lelkünk a közömbösség szintelen érzésére nem igen van berendezve – éppenséggel rossz szemmel nézzük. Különösen áll ez a városi élet könyörtelen versenyében, ahol mindenkiben titkos vetélkedést sejtünk, mert

sokan vannak az egy célra törekvők. És azt gondolom, hogy a városok társadalmi gazdaságában jelentkező aprólékos munkamegosztás egyrészt éppen a versenytársak számának apasztására való törekvésben találja magyarázatát: minél különlegesebb foglalkozást űz valaki, annál kevesebb a létfontartását fenyegető pályatárs, annál biztosabban és jobban élhet meg az ember. így teremnek a nagy városok jellemző specialistái: a műhelyek, amelyekben csupán játékbabajavitással, egyedül csavargyártással, a hulladékokból fémfogácsák készítésével stb. foglalkoznak. És így születik meg a városban a cipő-, az ablak-, a lakástisztító és egész dandár olyan foglalkozás, aminek vidéken híre-hamva sincs.

És ez a különösségre törekvés meg van a szellemi élet terén is. A városokban annyi kiválóság gyűlik össze, hogy sok ember tudásának mennyiségével nem tud kiválni; az emberi észnek a városokban minden oldalról összehalmozódott, köztudatba átment, közkincsé vált hódításaival szemben mennyiség dolgában többet, értékesebbet mondani vagy tenni képtelen, tehát csak avval hódíthatja meg a figyelmet, az érvényesülésnek ezt a lépcsőjét, ha mást mond, vagy a régít más újszerű alakban hangoztatja; minőségben való különösségre törekvéssel keresi boldogulását. Ez az alapja a »különczködés«-nek, aminek kedvez az is, hogy az ember a nagy városban ritkábban jut szóhoz s rendesen csak rövidebb ideig hallathatja szavát, amikor tehát alkalma van rá, igyekszik mentül feltűnőbbben, rikítóbban szólni.

Ennek a mindenáron feltűnni vágyásnak különben nemcsak a szellemi élet terén bújnak ki a hajtásai. Szemben a faluval, ahol az emberek jóformán uniformisban járnak, rávalanak erre a városban a ruházkodás külsőségei is: az asszonyokon a két méteres átmérőjű, külön, szélesebb ajtajú kocsit kívánó kalapóriások, a lehetetlen formájú haj- és ruhaviseletek, nieg az öltözködés más elfajulásai. De megtaláljuk ezeket a formásokat – bár viseletük színtelenebb volta által tompítottan a férfiak körében is és ha ezen a nyomon tovább akarnánk haladni, megállapíthatnók mint a városi élet egyik fonákságának szomorú következtését, hány család boldogságát zúzta össze, hány embert kergetett bűnbe az esztelen feltűnni vágyás. Azonban nagy kerülő volna tovább gombolyítani ezt

a fonalat, csak azt ismételem tehát, hogy a testi és lelki habitus különösségei az embereknek ,abból az általános törekvéséből sarjadnak ki, amelynek czélja a másoktól való különbözés. Ez egyúttal egy más czélt is szolgál: felkölti az érdeklődést, amely nélkül nincs érvényesülés a nagy versenyben, ahol bizony meg kell feszíteni erőinek teljességét, ha boldogulni akar.

Az idegek ebből származó megerőltetése s a különben is zajos és mozgalmas városi életnek az idegrendszerre gyakorolt hatása aztán egyrészt lelki fásultságot (blasirtságot) szül: a folytonos erős és ellentétes hatásoktól gyötört, jobbra-balra túlfeszített idegek végre is elpetyhüdnek s bárminő ingerrel és behatással szemben érzéketlenek maradnak. De az idegeknek felüdülés és pihenés nélkül folytatott, lázas, túlfeszített munkája, a megélhetésért, az érvényesülésért a megszakadásig menő s nem egyszer az egyén vereségével végződő küzdelem még más sajnos /következőkkel is jár: az elmebetegségnek és az öngyilkosságnak sűrűbb voltával a városokban. Hogy csak az utóbbira hozzak föl egy bizonyító erejű adatot, a városokban kétszer-háromszor gyakrabban fordul elő öngyilkosság, mint vidéken. (1905-ben pl. a törvényhatósági jogú városokban 100.000 lakosra több mint 40 öngyilkosság esett, a vidéken meg nem egészen 20.)

Az érvényesülés nehezebb voltából, az erre szolgáló alkalom rövid idejéből és ritkább adódásából a városok lelki életének még más hajtása – jobban mondva kinövése – is támad. Már magában az a valóság, hogy a városban az értelem működése erősebb, elevenebb bíráló szellemet vált ki lakóiban, csakhogy a kiemelkedésre siető törtetésben sok embernek nem marad ideje és nincs is türelme alapos ismeretek megszerzésére. De azért mégis okosnak akar látszani, hiszen ez a siker titka, a gúny fegyveréhez nyúl tehát, amely sokszor fölszines Ugyan, de nem egy ember előtt mélyreható okosság rövid kifejezőjeként füst. így válik a gúnyolódás, kicsinylés, komoly dolgok léha fölfogása az átlagos városi ember természetévé, ami bizony olykor-olykor elkedvetleníti a városok igazán értékes, alkotó-erejű embereit s amit joggal ítélnünk a városi élet egyik legkárosabb jeleniségének.

Bizonyos, hogy ezt a hajlandóságot a gúnyolódásra, minden létezőnek lekicsinylésére, csak növeli az a valóság, hogy a legdúsabb gazdagságot a legsiralmasabb nyomorral falaik közt egyesítő városokban az osztályok ellentéte nagyon ki van élesedve és jórészt mesterségesen is kiélesítve. De ha már ezt a kérdést érintettük, állapítsuk meg viszont a munkás-törvényhozás és a munkásmozgalmak történetének azt a tanulságát is, hogy csak a városokban tömörülő nagy számuk adott a munkásoknak és egyesületeiknek erőt és nyomatékot jogos követeléseik kivívására. S szemmelátható az is, hogy ma is a városból indul ki és ott legelevenebb az a mozgalom, amely helyzetök javítására irányul. És ha a törekvéseknek van már valami kézzelfogható eredménye, azt legfőképpen a városokban érezhetni, nem pedig a városok rovására annyit dicsért vidéken. (Hasonlítsuk csak össze pl. egy fővárosi és egy vidéki cseléd életmódját, akár a munka minősége és időtartama, akár fizetés, meg a bánásmód, a »kimenő«-k, szórakozások stb, tekintetében.) És ha a jogrend nem is szabályozta még kellőképpen a legalsóbb osztályok helyzetét, a társadalom éppen a városokban fejt ki a legéberebb tevékenységet az elnyomottak és szerencsétlenek bajainak orvoslásában, vagy legalább enyhítésében, szinte kimeríthetetlenek tetsző forrásaiból a segítségnek megteremtve és föntartva a menedékhelyet, orvost, orvosságot, melegedő szobát nyújtó, leves- és ruhaosztó stb. egyesületeket, árvaházakat, kórházakat, amelyeknek éppen Kolozsvár ugyancsak bővében van, de amelyeknek a vidéken jóformán hírük sincs.

És ha a városok adta jót és rosszat hánytorgatjuk, nem szabad elfelejtenünk jelentőségüket a művelődés terén. Nemcsak és nem is főképpen az iskolanyújtotta elemi műveltség: az írni-olvasni tudás dolgában szárnyalja túl a város a vidéket (a vidéki lakoságnak több mint fele írástudatlan, a városi lakoságnak csak 30%-a); az iskolában szerzett ismereteket is kiegészítik a városokban a foglalkozás, a társaság, az utca-, a tudományos intézetek, gyűjtemények, fölolvadások stb. révén kínálkozó tapasztalatok és tanulságok. A városok a haladásnak valóságos fegyvertársai: bennök van lerakva mindaz, amit valamely korban az emberi ész és emberi kéz mint az adott viszonyok közt egyáltalában elérhető kigondolt és megalkotott.

Falaik közt van leszűrődve az emberi tudás eredményeinek és az emberi tehetség termékeinek az az objectivus össze-sége, amit a legkiválóbb elmék egész sora az irodalom, a művészet, a tudomány, a technika hódításai terén fölhalmozott. Ők a műveltség és a művelődés középpontjai, a tudás, haladás és fölvilágosodás szelleme belőlük árad, tőlük sugárzik a vidékre is.

És éppen ebben az értelmi felsőbbtségben meg nagy gazdasági jelentőségükben van a gyökere a mi különös viszonyaink között oly fölötte fontos és dicsőséges szerepöknek, amely nekik a nemzeti állam kiépítésében osztályrészükül jutott: a magyarság diadalmas terjeszkedése, a népességnek érzésben és nyelvben magyarrá válása a gazdasági és szellemi életünk középpontjait alkotó s társadalmi létünkben a népességük számbeli erejénél tetemesen nagyobb súlyú városokban halad legrohamosabban. Erről itt csak azt az adatot hozom föl, hogy húsz év alatt összes városainkban a magyarok száma 850.000-rel (= 63%) lett több, a nem magyaroké meg csak 13.000-rel (nem egészen 2%). És ne méltóztassék azt gondolni, hogy ez valami erőszakos, tüzzel-vassal magyarosító politikának az eredménye. Nem, itt nincs szó magyarosításról, hanem igenis magyarosodásról, mint természeti törvény szükségszerűségével beálló következtéséről a magyarság gazdasági és műveltségbeli felsőbbségének, amely legnagyobb nyomatékkal éppen a városokban jelentkezik. Az idegenek öntudatlanul, akaratlanul olvadnak bele a magyarságba, mert részesei kivannak lenni a nagyobb gazdasági és szellemi műveltségnek.

De nem akarom a városi élet föltétlen dicséretét zengeni, hiszen eddig is rámutattam sok hibájára s tudom, hogy azokon túl is akad nem egy, részben a városok összetételéből szinte szükségszerűen következő baja. Itt van pl. a túlzásfolttság, amit joggal mondhatunk a városi élet egyik legsötétebb oldalának, ha számításba vesszük káros hatásait az erkölcsre meg az egészségre. (A túlzásfolttsággal együtt jár a tisztátalanság, a rossz levegő, fertőző betegségek könnyebb terjedése és ezek eredményeképpen a nagyobb halandóság. Budapest székesfőváros III. és X. kerületében, ahol legnagyobb a túlzásfolttság, kétségtelenül más okok hatása révén is még

egyszer akkora a halandóság, mint a legkevésbé zsúfolt IV. kerületben.) És éppen így megállapíthatjuk azokat az erkölcsrontó következtetéseket, amelyek a férfiak és nők, felnőttek és gyermekek, családbeliek és idegenek együttlakásának kísérői. Ezt pedig annál inkább kell sajnálnunk, mert az erkölcsi élet tisztasága a városban más oldalról is fenyegetve van. A városban – láttuk – többen élnek családon kívül, mint vidéken, nagyobb és hálásabb közönsége van tehát a kicsapongásnak, tivornyázásnak, amely nemcsak az erkölcsöt rontja, de a nemzet munkaerejét is csorbítja, egyik oldalon az idő haszontalan elpazarlása, a másik oldalon meg az élettartam megrovidítése által. (Az életmód különbsége a családban és a családon kívül arra a család dicséretét hirdető eredményre visz tudniillik, hogy a nőtlenek halandósága nálunk kétszer akkora, mint a házásoké.)

Szó sincs róla, az erkölcsrontó kedvtelések nagy elterjedtségének a családon kívül élés általánosabb volta mellett más oka is van. A városlakó ember kimerült, elernyed idegeit nem csiklandozzák az egyszerű, közönséges hatások; ő mindig új meg új, erősen izgató, nem mindennapi fűszerekre vágyik. Olvasmányai, amelyek kiválasztásában már ez a vágy vezeti (sajnos, hogy az efajta könyvek és újságok nagy száma szintén meglévő különlegessége a nagyvárosnak), csak fokozzák érzékies hajlandóságait s ezek kielégítésére nem sajnálja az áldozatot, mert hiszen a városban sok az ingó vagyon, némely foglalkozás könnyű keresetet is ad, sok pénz forog, tehát könnyen is gurul.

Csakhogy, amint a mérget termő föld megtermi az ellenmérget is, a városi élet bajaira maguk a városok tudnak orvosságot adni, erkölcsi és jogi rendjük okosabb és becsületesebb szabályozása által. A túlszűfolt lakásokat pl. egyre kevesbíti a távolabb, kevesebbe kerülő lakást megengedő gyors és olcsó közlekedés, az osztályok közt az ellentétet a fölfogás tisztulása, a közös érdekek kölcsönös belátása csillapíthatja, a nyomorúságot – láttuk – enyhíti a jótékonyagra való társulás, a tipusos jelensége a városok életének s az erkölcsök javítására is meg van adva a lehetőség, a nevelés rendjének a megváltoztatása, nemesebb szórakozások megkedveltetése által. Csak hozzá kell látnia dologhoz, meg kell moz-

dúlni a városi társadalom vezető elemének. Arravaló embereknek bővében van a város, amelyben valóságos értelmiségi erő-pazarlás van, kárára a vidéknek, amely viszont szomorúan érzi a népet irányítani hivatott értelmiségi középosztály hiányát. (Csak egy-két adattal bizonyítom a városokban mutatkozó értelmiségi erőpazarlást: az ügyvédek meg az orvosok egy negyedrésze egyetlen városban: Budapesten lakik; törvényhatósági jogú városaink lakosságunknak csak jó egy tizedrészét foglalják magukban s bennük mégis az orvosok erős 40%-a él. Magában a székesfővárosban ötször annyi orvos van, mint a nála 100.000 lélekkel népesebb nagy Pest vármegyében, nyolczszor annyi, mint Bács- és tizenháromszor annyi, mint Biharmegye rengeteg területén.)

Annál parancsolóbb kötelességünk nekünk városiaknak, hogy éljünk erőnkkel s mindannyian tehetségünk szerint dolgozzunk a közjóért. Ennek lesz – reméljük – hatható eszköze mai szervezkedésünk is, amelynek hatásait azonban nem állítják meg majd a város falai. Mert – ha tán túlzásba is csapott a múlt századbeli párisi polgárban kifejlődött »genius loci«, amely azt hitette el vele, hogy Paris torlaszain a világ sorsa dől el – azt mégis biztosan megállapíthatjuk, hogy ami jelentős dolog a városban végbemegy, átröpül határain és rezgésbe hozza a vidék lelkét is. És éppen ezért, amikor erőnket egy közös célért, társadalmunk nemzeti irányban fejlesztéséért ösztetesszük, felelőségünk tudatát, de egyúttal lelkesedésünket is megsokszorozza annak átérzése, hogy törekvéseink nemcsak ebben a történelem emlékeivel megszentelt városban vernek visszhangot, hanem kisugárzanak vidékére is, amelynek egy-egy pontján a magyarság harangjai kezdenek elnémulni. Fölrázni a lelkeket, fülükbe dörögni a nagyot hallóknak: ébredjetek, álljatok be a sorba, dolgozni a magyar társadalom újjáteremtésén, a városok értelmi erejének fölöslegével a vidéken némán, elhagyottan, már-már lankadva küzdő testvéreink segítségére sietni: ez a magyar városok társadalmának föladata. S mint a bérezek ormán kigyulladó őrűz, minél erősebben élesztik, annál tovább veti sugarát, a városokban, gazdasági és szellemi életünk e csúcsain lobogó fény is annál messzebb vidéknek lesz útmutatója, mennél jobban táplálják lángját hazafiúi munkásságunk eredményei.